

УДК 351.84

Р. В. Поворозник,
аспірант, Академія муніципального управління

ЕКОЛОГООРІЄНТОВАНЕ ВИРОБНИЦТВО В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто екологічно орієнтовану продукцію як інструмент забезпечення стійкого розвитку регіональної економічної системи. Запропоновано визначення екологічно орієнтованої продукції як такої, яка має удосконалені екологічні характеристики у порівнянні з товарами-аналогами та не створює екологічно деструктивного впливу на довкілля протягом виробничого й споживчого життєвих циклів. Конкурентні переваги, що пов'язані з екологічністю, можуть бути використані при просуванні такої продукції на регіональних ринках для забезпечення сталого розвитку.

In article environmentally oriented products as a tool for sustainable development of regional economic system. A definition of environmentally oriented products such as having improved environmental performance compared with goods-analogues and does not create an environmentally destructive impact on the environment during the production and consumer life cycles. Competitive advantages associated with low emissions can be used to promote such products in the regional markets for sustainable development.

ВСТУП

Забезпечення екологічно сталого розвитку регіону можливе лише за умови екологічно орієнтованої діяльності його господарюючих суб'єктів, одним з аспектів якої є виготовлення та просування на ринок екологічно орієнтованої продукції. Така продукція відповідає концепції сталого розвитку, задовольняє специфічні екологічні потреби споживачів, сприяє водночас поліпшенню екологічної і соціальної складової регіонального розвитку та приносить прибутки виробнику, що в остаточному сенсі сприяє покращенню економічного становища.

Останніми роками ситуація на ринку товарів та послуг характеризується перенасиченням однотипної продукції, що, в свою чергу, викликає зростання конкуренції між виробниками та реалізаторами. Загострення конкуренції також може бути викликане появою на ринку екологічно орієнтованої продукції, яка у порівнянні з аналогами має більше споживчих переваг. У таких умовах традиційні заходи просування товарів та торгових марок найчастіше виявляються неефективними, тому виникає необхідність пошуку нових форм та методів боротьби за споживача, які б відповідали особливостям продукції.

Питанням розвитку регіональної економічної системи в контексті екологічно сталого розвитку країни присвячені роботи Вахович І.М., Герасимчук З.В., Долішнього М.І., Дорогунцова С.І., Загвойської Л.Д., Лендъєл М.О., Мажарова М.В., Стеценка Д.М., Хлобистова Є.В., Шапара А.Г., Шевчука В.Я. та ін.; серед російських вчених: Дем'яненко Ю.Г., Дубнов О.П., Коптюг В.А., Лексин В.М., Щеулін О.С. та ін., які розглядають практичні аспекти реалізації наукових надбань.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Наукові дослідження організаційно-економічних проблем забезпечення екологічно сталого розвитку, не

дивлячись на отримані результати і накопичений досвід, на наш погляд, потребують оцінки екологічності продукції та її просування на регіональному ринку, а також потребують систематизації ознаки екологічно орієнтованої продукції виробничого та споживчого призначення за ступенем екологічності.

РЕЗУЛЬТАТИ

Економічні аспекти концепції екологічного сталого розвитку полягають в орієнтації виробництва і збуту на задоволення екологічно-орієнтованих потреб і запитів споживачів, створення і стимулювання попиту на екологічні товари чи послуги — економічно ефективні і екологічно безпечні у виробництві, споживанні та утилізації [3].

На сьогоднішній день існує ряд науково-методичних та практичних підходів до визначення екологічних товарів та послуг, але не існує чіткої предметної класифікації та критеріальної бази, за допомогою якої можна було б визначити ступінь їх екологічності. На рівні законодавчої бази не існує сталого визначення терміну “екологічна продукція”, а є лише окремі пропозиції науковців щодо його структурно-логічної сутності.

Ілляшенко С.М., Прокопенко О.В. визначають термін “екологічні товари” як “економічні продукти, тобто результати людської праці (господарської діяльності), що подані в матеріально-предметній формі (матеріальні продукти), у духовній чи інформаційній формі (інтелектуальні продукти) або у вигляді виконаних робіт чи послуг, виробництво та споживання яких сприяє зниженню інтегрального деструктивного впливу в розрахунку на одиницю сукупного суспільного продукту при одночасному підвищенні економічної ефективності у сферах її виробництва та споживання” [1].

Вищезазначені визначення ґрунтуються на різних

Таблиця 1. Класифікація екологічних товарів за ступенем екодеструктивного впливу

Вид товарів за ступенем екодеструктивного впливу на довкілля		Приклад характерного виду товару
Неекологічні товари	Екологічно небезпечні товари	видобуток природних ресурсів, продукти чорної та кольорової металургії, хімічне виробництво
	Екологічно прийнятні товари	товари, що вносять екодеструктивні зміни в межах асимиляційних можливостей довкілля
Екологічні товари	Екологічно нейтральні товари	упаковка, що розкладається після використання екологічно безпечним способом на нешкідливі мінеральні речовини
	Екологічно спрямовані товари	устаткування та технології виготовлення штучних надтвердих матеріалів замість їх добування у шахтах чи кар'єрах, що дозволяє уникнути порушення природних ландшафтів, забруднення довкілля

Таблиця 2. Класифікація товарів екологічного призначення за функціями призначення

Функція призначення	Приклад характерного виду товару
Адміністративна	Технології управління соціальними системами
Наукова	Науко-наука, наукова документація, бази даних, сорт рослин, порода тварин
Виробнича	Природоохоронне обладнання, моніторингові системи, пристрої для утилізації відходів
Експлуатаційна	Послуги з експлуатації товарів екологічного призначення
Організаційно-менеджерська	Послуги із забезпечення робіт щодо впровадження або просування на ринку товарів екологічного призначення
Сервісно-торгова	Послуги з продажу екологічного призначення
Освітньо-просвітницько-виховна	Навчальні матеріали
Природоуправлінська	Технології нагляду за природними системами та їх відтворення
Урбаністична	Технології створення поселень та міських ландшафтів
Культурно-мистецька	Товари та послуги культурно-мистецького призначення
Інформаційна	Послуги зі збору та обробки екологічної інформації
Аудиторська	Проведення екоаудиту та консультативні послуги
Фінансово-економічна	Діяльність з контролю за грошовими потоками та забезпечення найбільш ефективного використання ресурсів в екологічній сфері
Соціально-психологічна	Технології впливу на соціальні системи з метою екологізації економіки та суспільства
Охорони здоров'я	Послуги охорони здоров'я, засоби охорони здоров'я

Таблиця 3. Класифікація екологічних товарів залежно від ставлення до пріоритетних цілей

Стадії	Пріоритетні типи товарів	Приклад характерного виду товару
I Стадія	Засоби середовища замкнутого характеру	1.1 Засоби для запобігання екодеструктивного впливу (очисне устаткування, технології для замкту ґрунтів)
		1.2 Засоби для ліквідації наслідків порушення середовища (засоби для дезактивації ґрунтів, технології рекультивзації земель тощо)
		1.3 Засоби для захисту людини, технологічних і природних систем від шкідливого впливу екодеструкцій (фільтрація води перед вживанням, кондиціонери повітря тощо)
		1.4 Засоби для підвищення імунітету людини або стійкості екосистем до негативного впливу екодеструктивних факторів
II Стадія	Товари екологічного вдосконалювання технологічних систем	2.1 Екологічно ефективні елементи технологічних систем
		2.2 Роботи і послуги, що сприяють екологічному вдосконалюванню технологічних систем (НДР, ДКР, консалтингові послуги тощо)
III Стадія	Товари, що підвищують ефективність життєвого циклу виробів і послуг	3.1 Товари (в т.ч. інформаційний сервіс), що дають змогу замінити «брудні» виробі і процеси «чистими»
		3.2 Товари, що сприяють економії матеріальних і енергетичних ресурсів
		3.3 Технології, що забезпечують зменшення ресурсомісткості товарів
		3.4 Засоби, що сприяють рециркуляції відходів
IV Стадія	Товари екологізації стилю життя	4.1 Освіта і інформаційний сервіс (екологічне навчання, консалтинг)
		4.2 Засоби для підтримання біорізноманіття та стійкості екосистем
		4.3 Засоби, що сприяють збільшенню інформаційного контакту людини з природними системами (створення національних парків, зелених зон, екотуризм тощо)
		4.4 Засоби, що сприяють духовному і фізичному розвитку людини

підходах. Литвиненко А.С. використовує функціональний підхід, що не враховує вплив такої продукції на довкілля під час її виробництва та утилізації, Ілляшенко С.М., Прокопенко О.В. — маркетинговий підхід.

Узагальнюючим поняттям, що об'єднує існуючі підходи до визначення різних видів екологічної продукції, на наш погляд, є термін «екологічно орієнтована продукція». Запропоновано визначити поняття «екологічно орієнтована продукція» як таку, що має удосконалені екологічні характеристики у порівнянні з товарами-аналогами та не створює екодеструктивного впливу на довкілля протягом усього життєвого циклу, що на відміну від існуючих підходів відповідно до вимог міжнародних стандартів включає всі стадії життєвого циклу продукції.

Наявність широкого переліку різноманітних підходів до визначення екопродукції викликає дискусійні питання стосовно класифікації екологічної продукції серед вчених.

Так, Ілляшенко С.М., Прокопенко О.В. за ступенем екодеструктивного впливу на довкілля виділяють неекологічні та екологічні товари (табл. 1).

До неекологічних вони відносять

Таблиця 4. Класифікація товарів та послуг виробничого призначення за ступенем екологічності

Вид продукції	Вплив на навколишнє середовище	Характеристика	Приклади
Екологічно деструктивні товари	наносять значні збитки навколишньому середовищу	товари, виробництво яких пов'язане з видобуванням природних ресурсів, особливо вичерпних	нафта, природний газ, вугілля, ресурсомісткі устаткування
Екологічно прийнятні товари	вплив на навколишнє середовище в межах асиміляційного потенціалу довкілля	товари, в основі виробництва яких невичерпні ресурси, або сировина, що є продуктом антропогенної діяльності	металолом, відновлювані ресурси, виробничі послуги тощо
Екологічно спрямовані товари	спрямовані на захист та поліпшення стану навколишнього середовища	товари, виробництво яких сприяє збереженню природних ресурсів, інформаційні товари та послуги	ресурсозберігаючі технології та обладнання, екологічні послуги (екологічний аудит) тощо

Таблиця 5. Класифікація товарів споживчого призначення за ступенем екологічності

Вид товарів	Вплив на здоров'я споживачів	Суспільний внесок	Відповідність стандартам
Екологічно безпечні товари	позитивно впливають на здоров'я населення без збитку для наступних поколінь	позитивний	відповідають
Екологічно небезпечні товари	шкідливі для здоров'я населення	негативний	не відповідають
Екологічно спрямовані товари	призначені для поліпшення здоров'я окремих груп споживачів	позитивний	відповідають

Таблиця 6. Класифікація товарів споживчого та виробничого призначення за ступенем екологічності на стадії утилізації

Вид товарів	Характеристика	Приклади
Екологічно досконалі товари	Підлягають утилізації без збитків для навколишнього середовища, можливе вторинне використання, переробка або природне зникнення	Органічна продукція, скло
Екологічно недосконалі товари	Не піддаються природній утилізації, мають триваліший період розпаду, шкідливі для навколишнього середовища	Продукція, виготовлена з синтетичних матеріалів

екологічно небезпечні та екологічно прийнятні товари. Екологічно небезпечні товари — це товари, при розробці, виробництві, споживанні та утилізації яких сумарний екодеструктивний вплив перевищує асиміляційні можливості довкілля.

Екологічно прийнятні — це товари, що вносять еко-деструктивні зміни у межах асиміляційних можливостей довкілля.

До екологічних товарів відносять екологічно нейтральні та екологічно спрямовані товари. Екологічно нейтральні — товари, виробництво та споживання яких не руйнує довкілля. Екологічно спрямовані — товари, виробництво та споживання яких вносить позитивні зміни у довкілля.

Екологічні потреби задовольняються екологічними товарами (роботами, послугами), які поділяють на екологічно нейтральні та екологічно спрямовані [1].

Існують і інші підходи до класифікації екологічних товарів (табл. 2). Товарами екологічного призначення слід вважати виробли і послуги, виробництво і споживання яких сприяє зменшенню інтегрального екологічного впливу в розрахунку на одиницю суспільного продукту [5].

Класифікація залежно від ставлення до пріоритетних цілей (відносно пріоритетних цілей, які вони покликані вирішувати, стосовно визначеної в суспільстві стратегічної екологічної політики) пропонується в працях провідних вчених із природокористування [5]. Вони стверджують, що у провідних країнах еволюція екологічної політики пов'язана з чотирма основними стадіями, характеристика яких разом із характерними видами товарів показані у табл. 3.

Згідно цієї класифікації, перша стадія пов'язана з розвитком засобів захисту навколишнього середовища від процесів його порушення (забруднення). Основне

призначення природоохоронних засобів — компенсувати екологічну недосконалість існуючих виробничих технологій і споживчих товарів.

Друга стадія пов'язана з екологічним удосконаленням технологій виробництва без зміни переважаючої структури видів продукції. Основний екологічний попит на цьому етапі акцентується на технологічних системах, що модернізують існуючу виробничо-споживчу базу.

На третій стадії пріоритети будуть віддаватися заміні екологічно несприятливих виробів і послуг на екологічно більш ефективні еквіваленти в межах існуючого стилю життя. Основне завдання товарів і послуг, що приходять на зміну старим аналогам, — значне підвищення ефективності всіх стадій життєвого циклу товарів і послуг.

На четвертій стадії на зміну збиткоємним товарам повинні прийти екологічно досконалі товари та послуги, виробництво, споживання і утилізація яких є безпечною для навколишнього середовища, основне призначення яких — сприяння духовному і фізичному розвитку людини та забезпечення сталого розвитку людства [4].

Розглянемо ланцюг “виробництво — споживання — утилізація”. Ланку “виробництво” характеризують товари виробничого призначення (сировина, матеріали, капітальне та допоміжне обладнання, інформаційні продукти, послуги тощо). Такі товари безпосередньо пов'язані з видобуванням ресурсів і є більш ресурсномісткими, ніж товари споживчого використання, мають як правило негативний вплив на довкілля. Отже, товари виробничого призначення можуть бути екологічно деструктивні, екологічно прийнятні та екологічно спрямовані по відношенню до навколишнього середовища (табл. 4) [2].

Розглянемо наступну ланку — “споживання”, для якої характерні товари споживчого призначення. Оскільки кінцевим споживачем продукції виступає суспільство, то

товари споживчого призначення можуть бути екологічно безпечними або небезпечними для споживання або екологічно спрямованими (табл. 5)

Остання ланка — “утилізація”. На сьогоднішній день досить гостро стоїть проблема переробки та утилізації відходів продуктів споживання. З такої позиції товари можна поділити на екологічно досконалі та екологічно недосконалі (табл. 6) [2; 4].

Одним із сучасних засобів просування екологічно орієнтованої продукції на ринку є екологічне маркування (екознаки). Наукове значення наявності класифікації екомаркування полягає в можливості узгодження вітчизняних та міжнародних екознаків різного спрямування та призначення.

Практичне застосування такої класифікації надає можливість інформування споживачів в умовах неповної або асиметричної інформації з метою максимального задоволення їх потреб та запитів, формування екологічного попиту та екологічної культури споживання.

Класифікація видів екологічного маркування за стадіями життєвого циклу продукції.

I стадія “Виробництво”.

1.1 Екологічне маркування, що відображає екологічність виробничого процесу: знаки, що декларують застосування екологічно орієнтованих технологій (використання ресурсозберігаючого обладнання, екологічно спрямованих інновацій); знаки, що відображають відповідність виробничого процесу сертифікаційним вимогам (декларація відповідності екологічним стандартам та стандартам якості); інформація про наявність та використання шкідливих речовин у виробництві; знаки, що інформують про “зелений імідж” виробника (екознак для виробників сільськогосподарської продукції (Росія, Франція), автозаправних станцій (Росія) тощо).

1.2 екологічне маркування, що висвітлює вплив на навколишнє природне середовище (НПС): інформація про можливі збитки для НПС та шляхи їх попередження (знак “Небезпечно для НПС”, інформація про безпеку для морської флори та фауни під час перевезення); знаки на аерозольних препаратах (“Ozone friendly”, відсутність речовин, що призводять до руйнування озонового шару).

II стадія “Споживання”.

2.1 Екологічне маркування, що відображає екологічність продукції: інформація про екологічність продукції (“Еко-знак” (ЄС), “Голубий Янгол” (Німеччина), “Білий Лебідь” (Скандинавські країни), “Еко-знак” (Японія), “Екологічний вибір” (Канада), “Еко-знак Екологічно чисто та безпечно” (Україна) тощо).

2.2 Екологічне маркування упаковок: знаки, що відображають екологічність упаковок (“Петля Мебіуса” тощо); ідентифікаційне маркування пластикової тари.

2.3 Екологічне маркування, що стосується використання/експлуатації: маркування електро побутових приборів стосовно енергоспоживання; інформація про натуральність або органічну природу продукції (“Bio product”, “Organic product”, “Natural product” тощо).

2.4 Екологічне маркування для виховання екологічної свідомості: знаки, що декларують запровадження, підтримку та організацію природоохоронних дій (“Бережіть природу”, “Економте електроенергію” тощо).

III стадія “Утилізація”.

3.1 Маркування, що характеризує можливості знищення відходів: знаки, що декларують сортування відходів для можливості їх утилізації без збитків для НПС (сортування відходів органічного походження, сортування відходів що містять небезпечні речовини: ртуть, кадмій, свинець тощо).

3.2 Маркування, що характеризує можливості рециркуляції відходів: знаки для матеріалів, які можуть бути вторинно перероблені (“Зелена Крапка” тощо).

Запропонована класифікація може бути застосована

у різних сферах діяльності: маркетинг (для просування екологічної продукції на ринку, що дасть можливість обрати більш ефективні види екологічного маркування відповідно до обраної стратегії, специфіки продукції, стану попиту тощо); менеджмент (для формування моделі або елементів системи екологічного менеджменту на підприємстві); екологічна освіта (для поінформування та навчання споживачів); лікувальна справа (для того щоб використовувати безпечну продукцію з метою лікування та профілактики захворювань); правознавство (для виявлення порушень).

ВИСНОВКИ

Отже, екологічно орієнтована продукція як інструмент забезпечення екологічно сталого розвитку регіону відіграє сьогодні важливу роль. За результатами проведеного аналізу теоретичних підходів до визначення екологічно орієнтованої продукції, запропоновано визначення екологічно орієнтованої продукції як такої, яка має удосконалені екологічні характеристики у порівнянні з товарами-аналогами та не створює екодеструктивного впливу на довкілля протягом виробничого й споживчого життєвих циклів. Конкурентні переваги, що пов’язані з екологічністю, можуть бути використані при просуванні такої продукції на регіональних ринках для забезпечення екологічно сталого розвитку. Запропоновані класифікаційні ознаки: видів екомаркування (за змістовними характеристиками і етапами життєвого циклу продукції) та екологічної продукції (за характером впливу на навколишнє природне середовище і здоров’я населення), які, на відміну від існуючих, комплексно враховують особливості усіх стадій ланцюга “виробництво-споживання-утилізація”. Результати дослідження можуть бути покладені в основу планування стратегічних напрямів розвитку суб’єктів еколого-економічної діяльності.

Література:

- Ілляшенко С.М. Формування ринку екологічних інновацій: економічні основи управління: монографія / С.М. Ілляшенко, О.В. Прокопенко; за ред. д.е.н., проф. С.М. Ілляшенка. — Суми: ВТД “Університетська книга”, 2011. — 250 с.
  - Линник Ю.М. Екологічна продукція як індикатор глобалізаційних процесів / Ю.М. Линник // Соціально-економічний розвиток України в умовах глобалізації світової економіки: збірник доповідей Четвертої науково-практичної конференції. — Луцьк: ПВД “Твердиня”, 2007. — С. 99—102.
  - Мельник Л.Г. Концептуальні підходи до змін моделей споживання та виробництва при переході до стійкого розвитку / [Л.Г. Мельник, О.І. Мельник, О.І. Карінцева та ін.] // Механізм регулювання економіки. — 2007. — № 3. — 2007. — С. 51—58.
  - Павліха Н.В. Багатогалузевий характер проблем сталого просторового розвитку регіонів: огляд наукових підходів / Н.В. Павліха // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції: зб. наук. пр.; Серія природокористування та ресурсозбереження. — Вип. XI. — Рівне: НУВГП. — 2005. — № 1. — С. 106—122.
  - Хлобистов Є.В. Стратегія екологічної безпеки: методологічні підвалини, механізми розробки та реалізації / Є.В. Хлобистов // Економіка природокористування і охорони довкілля: щорічник наукових праць / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України; відп. ред. Данилишин Б.М. — К., 2006. — С. 21—29.
- Стаття надійшла до редакції 07.10.2012 р.